

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/9 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxiroyvna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF DOWNLOADING COMICS BY SAID AHMAD

Makhmudova Farangiz Muzaffar kizi,
Karshi State University Faculty of Philology,
Department of Uzbek Linguistics, Senior teacher

Abstract. In this article, it is clear to everyone that each download in the comics text has its own semantic function, place and importance. The prepositions used in the comics text show Said Ahmed's ability to skillfully use language, as well as to determine and evaluate the means and factors that serve the implementation of linguistic capabilities in the process of a certain speech activity.

Keywords: linguistic units, humor, speech units, auxiliary words, independent words, loading pragmatics.

SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI

Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi,
Qarshi davlat universiteti Filologiya fakulteti,
O'zbek tilshunosligi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada hajviy asarlar matni tarkibida ishtirok etgan har bir yuklamaning o'ziga xos ma'no vazifasi, o'rni va ahamiyati mavjudligi haqida aytilgan. Hajviy asarlar matnida qo'llangan yuklamalar Said Ahmadning tildan mohirona foydalana olish mahoratidan darak berish bilan birga ma'lum bir nutqiy faoliyat jarayonida lisoniy imkoniyatlarning voqelanishiga xizmat qiluvchi vosita va omillarni ham belgilash, baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: til birliklari, yumor, nutq birliklari, yordamchi so'zlar mustaqil so'zlar, yuklama pragmatikasi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N54>

Ma'lumki, har qanday tilning mavjud imkoniyati nutqda, ya'ni kontekstda namoyon bo'ladi, shuning uchun ham turli janrlarda yozilgan badiiy asarlar matni turli aspektlarda tekshirib ko'rilmogda. Asarning til xususiyatlari esa tadqiqotchilar tomonidan turli qarashlarda har xil metodologik va metodik asoslarga ko'ra tahlil qilinadi. Badiiy asarlarning lisoniy xususiyatlari jahon va o'zbek tilshunosligida keng o'rganilgan, til sathlari lingvostilistik, lingvopoetik nuqtai nazardan atroflicha tadqiq qilingan, biroq Said Ahmad hajviy asarlari tilining leksik-grammatik xususiyatlari, grammatik vositalarning o'ziga xos jihatlari alohida tadqiq etilmagan, hajviy asarlarda yumoristik kayfiyatni ta'minlab beruvchi asosiy til birliklari, kulgi ifodalovchi grammatik birliklar maxsus o'rganilmagan. Ma'lumki, "yumor keng ma'noda ijodkorning voqelikka bo'lgan munosabatini ifodalovchi tushuncha. U tor ma'noda kulgi paydo qiluvchi vositalardan biridir. Ijodkor tomonidan qalamga olinayotgan voqea-hodisalar ayrim jihatlari bilan uning idealiga zid bo'lmasa ham, biroq unda ayrim nuqsonlar bo'lishi mumkin. Ana shu nuqsonlar ustidan yengil, do'stona kulish yumorning mohiyatini tashkil qiladi.

Yumorni yuzaga keltiruvchi vositalar xilma-xildir: zukkolik, kutilmaganlik, qochiriq, nomutanosiblik va h.k[1]. Shu o'rinda alohida qayd qilinishi lozim bo'lgan masala shuki, hajviy asardagi yumorning paydo qilinishi, zukkolik, qochiriq kabilarning ta'minlanishi muayyan til birliklari va ularning leksik, grammatik, stilistik xususiyatlari bilan ham bevosita bog'liq. Chunki, har qanday nutqiy faoliyatdagi kommunikativ maqsad til birliklarining lisoniy-pragmatik imkoniyatlari orqali ta'minlanadi.

So'zlar morfologik tasnifiga ko'ra o'zgaruvchan va o'zgarmas leksemalarga bo'linadi. Fe'l, ot, sifat, son o'zgaruvchi; taqlid, ravish, ko'makchi, bog'lovchi, yuklama va so'z-gap esa o'zgarmas leksemalar guruhiga mansub.

Leksemalar sintaktik tasnifiga ko'ra gap bo'lagi bo'lishga xoslanmagan, gap bo'lagi bo'lishga xoslangan va sintaktik aloqa vositasi bo'lishga xoslangan so'zlar guruhiga bo'linadi. Undov, modal, so'z-gap gap bo'lagi bo'lishga xoslanmagan guruhga; fe'l, ot, sifat, son, ravish, taqlid, olmosh gap bo'lagi bo'lishga xoslangan so'zlar turkumiga; ko'makchi, bog'lovchi, yuklama esa sintaktik aloqa vositasi bo'lishga xoslangan so'zlar sirasiga kiritiladi.

Yordamchi so'zlar mustaqil so'z turkumlari bilan doimiy va uzluksiz aloqadorlikda. Bu nafaqat yordamchi so'zlarning matnda mustaqil so'zlarning voqelanishlari uchun xizmat qiladi, balki yordamchi so'zlar xazinasining uzluksiz ravishda mustaqil so'zlar hisobidan boyib va kengayib borishida, bu jarayonning uzluksizligida, yordamchi so'zlar tizimida tarixan mustaqil so'z bo'lib, hozir tarixiy o'zagidan batamom uzilib ketgan yordamchi so'zlar bilan (chunonchi, bila) bir safda yordamchilashishga ilk qadam tashlayotgan (maqsadida, sababli) mustaqil so'zlardan o'z aloqalarini uzmagani birliklar ham turishida namoyon bo'ladi. Shu bois yordamchi so'zlar "sof" (mustaqil so'zlar bilan aloqasi uzilgan yoki batamom qorong'ilashgan so'zlar) va "funksional" (shakliy-ma'noviy aloqalari mustaqil so'zlar bilan uzilmagan) kabi turlarga bo'linadi [2].

Badiiy asarda til birliklarining har biri ma'lum vazifa bajaradi. Yordamchi so'z mustaqil so'z va gapda grammatik ma'no ifodalashning alohida turini tashkil etadi. Yozuvchi S.Ahmad komediyalarida qo'llangan yordamchi so'zlar bir qator ifoda imkoniyatlariga ega. Yordamchi so'zlarning umumiy funksional belgisi "bog'lash"dir. Shu belgi asosida ko'makchi, bog'lovchi, yuklamalar so'z va gaplarni bir-biriga bog'lash uchun xizmat qiladi. Ammo bu vazifa bog'lovchi va ko'makchilar uchun o'zgarmas, barqaror sanaladi. Yuklamalarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular so'z yoki gaplarga so'roq, ta'kid, kuchaytiruv, ayirish-chegaralash, o'xshatish kabi qo'shimcha ma'nolarni beradi va funksional "bog'lash" belgisiga nisbatan beqaror, o'zgaruvchan sanaladi, ya'ni "bog'lash" belgisi bo'lishi ham, bo'lmasligi ham mumkin.

Yuklamalar boshqa yordamchi so'zlarga nisbatan pragmatik qiymatining yuqoriligi bilan xarakterlanadi. Xususan, unda shaxsiy munosabatning nutqiy vaziyatdan kelib chiqqan holda ifodalanishi pragmatik xoslanishning asosini tashkil qiladi. Bu holat badiiy asarlarda yorqin namoyon bo'ladi. Qahramon emotsiyasi, kayfiyatini ochishda, kitobxonga yetkazishda katta ahamiyatga ega. Yuklama — yordamchi so'zlarning bir turi; ayrim gap bo'lagiga yoki gapga qo'shimcha ma'no berish uchun qo'llanadi. Yuklama tuzilishiga ko'ra 2 xil bo'ladi: Yuklama qo'shimcha (qo'shimcha holiga kelib qolgan yuklama: mi, chi, da, a, ya) va yuklama so'z (ayrim so'z holidagi Yuklama: faqat, xuddi, naq, ham). Hozirgi o'zbek adabiy tilida gapga yoki ayrim so'zlarga qo'shilganda anglatadigan ma'nolariga ko'ra Yuklamaning quyidagi turlari farqlanadi: so'roq va taajjub Yuklama lari (mi, chi, a, ya), asosan, gapni so'roq gapga aylantiradi: Bu kitobni o'qidingizmi?; kuchaytiruv va ta'kid Yuklamalari (ku, ham, u, yu, da, oq,

ki) gapga tasviriylik berib, soʻz maʼnosini kuchaytirish, shuningdek, taʼkid maʼnosini qoʻshish uchun ishlatiladi.

Yuklamalarning maʼnoviy va stilistik xususiyatlari, vazifa va imkoniyatlari ilmiy adabiyotlarda [3] qayd qilingan boʻlib, shular asosida ham ularning badiiy asarlar tilini shakllantirishdagi oʻziga xos oʻrni va ahamiyatini anglash mumkin. Ayrim soʻz yoki gapga qoʻshimcha maʼno berish uchun xizmat qiladigan yordamchi soʻzlar sifatida taʼriflanadigan yuklamalar qoʻshimcha va soʻz holida mavjud. Ularga nutqdagi biror soʻzni ajratib koʻrsatish, gapga soʻroq maʼnosi berish, his-hayajon, taajjub, taʼkid va kuchaytiruv maʼnosini ifodalash kabilar xos xususiyat sanaladi. Shuningdek, yuklamalar tasdiq, inkor, chegaralov, qistov kabi maʼnolarni ifodalash hamda nutqqa tasviriylik berish uchun ham xizmat qiladi. Hozirgi oʻzbek adabiy tilida yuklamalar maʼno va vazifasiga koʻra quyidagicha guruhlariga boʻlinadi: 1) soʻroq va taajjub (-mi, -chi, -a, -ya); 2) kuchaytiruv va taʼkid (ku, ham, -u, -yu, -da, -oq, -yoq, -ki, -kim); 3) ayiruv va chegaralov (-gina/-kina//-qina, faqat); 4) aniqlov (xuddi, naq); 5) gumon (-dir); 6) inkor yuklamasi (na-na)[4].

Ayniqsa, yuklamalarning pragmatik, stilistik xususiyatlari, vazifa va imkoniyatlari keng boʻlib, ulardan maqsadga muvofiq va unumli foydalana olish ijodkorning mahorati, salohiyati va tajribasiga bevosita bogʻliq. Umuman, yuklamalarning badiiy nutq tarkibida tutgan oʻrni, vazifasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ular, nafaqat, fikr ifodasi, grammatik vosita, balki nutq egalarining ruhiyati, dunyoqarashi, salohiyati va madaniyati kabilarni ham namoyon qiluvchi oʻziga xos pragmatik omil hamdir.

Yordamchi soʻz turkumlari maqomidagi til birliklari ham boshqa leksik birliklar singari nutqning turli koʻrinishlarida faol ishtirok etadi, oʻziga xos grammatik-pragmatik vazifani bajarib keladi.

Asar personajlarining nutqiga diqqat qaratamiz:

A s q a r (Maʼmurga). Avvalgi kuni kimning toʻyiga borganding? Kim toʻyga aytsa ketaverasanmi? Bir kun emas, bir kun bizga gap tekkizasan. Oʻsha toʻy qilgan Mingboyev kecha qamaldi.

K o m i l. Ishi bojamga oshirilipti. Bazani ham bojam reviziya qilyapti. Mingboyev juda ustasi farang odam ekan.

M a ' m u r. Hunarimiz shu boʻlgandan keyin kim toʻyga aytsa ketaveramiz-da. Bizga taka boʻlsin, yuz gramm suti boʻlsin. ("Kelinlar qoʻzgʻoloni")

Misolda uch aka-uka personaj nutqiga oid jumlar aks etgan, har uchala personaj nutqida ham yuklamalar (-mi, ham, -da) ishtirok etgan. Nutq tarkibidagi mazkur yuklamalar muayyan kommunikativ maqsadni taʼminlashga xizmat qilgan. Kim toʻyga aytsa ketaverasanmi? jumlasini orqali "Har kimning toʻyiga boraverma" tarzidagi tag maʼno anglashiladi. Bunda aka-ukaning oʻzaro bir-birini ayash, gʻamxoʻrlik qilish munosabatiga mos gap ifodasini kuzatamiz. Buyruq gap mazmunining soʻroq gap shakli orqali ifodalanishi alohida pragmatik hodisadir, -mi yuklamasi esa sof soʻroq maʼnoni emas, balki pragmatik maqsad va vaziyat talabiga muvofiq tanbeh pragmatik maʼnoni ifodalashga xizmat qilgan.

Asar qahramonlari Toʻxta va Nigoraning oʻzaro erkalash holatiga koʻzi tushgan qaynona va Sotti kelinning oʻzaro suhbatidan olingan nutq parchasida ham yuklamasi lisoniy imkoniyatining nutqiy voqelanishi bilan bogʻliq holatga diqqat qaratamiz:

F a r m o n. Nima balo deb javrayapsan?

S o t t i. Bu yoqqa qarang, bu yoqqa!

F a r m o n (ularni ko'rib yuzini to'sadi). Hayo degan narsa yo'q bu benomuslarda. Otang rahmatlik shundoq Azim sher bo'la turib bir marta ham kunduzi o'pmagandi. Bolalar uxlagandan keyin chiroqni o'chirib qo'yib, keyin o'pardilar.

S o t t i. Hozirgilar unaqa emas. Duch kelgan joyda o'pishaveradi... ("Kelinlar qo'zg'oloni")

Dialog tarkibidagi Otang rahmatlik shundoq Azim sher bo'la turib bir marta ham kunduzi o'pmagandi jumlasida ishtirok etgan ham yuklamasi bir marta so'z birikmasi bilan birga qo'llanib, "hech qachon" degan mazmunni ifodalashga xizmat qildirilgan. Shu o'rinda hech qachon olmoshini qo'llashdan ko'ra ham yuklamasini bir marta birikmasi bilan birga qo'llash orqali ham yuklamasining imkoniyatidan yumor hosil qilishda samarali foydalanilgan. Qiyoslaymiz: Otang rahmatlik shundoq Azim sher bo'la turib bir marta ham kunduzi o'pmagandi.// Otang rahmatlik shundoq Azim sher bo'la turib hech qachon kunduzi o'pmagandi. Qiyosdan ayon bo'ladi, ayni nutq jarayonida ham yuklamasining "alohida ta'kidlash" ma'nosi bilan ishtirok etishi kommunikativ maqsadga muvofiq tarzda baholanishi lozim. Fikr ifodasi bilan bog'liq kommunikativ maqsadni "yengil kulgi hosil qilish" tashkil qilib, bunda ham yuklamasining imkoniyatidan unumli va samarali foydalanilgan.

Adib komediyalarida yuklamalar o'z "bog'lash" ma'nosining susayganligi va buning evaziga "subyektiv munosabat" ma'nosi kuchayganligi bilan xarakterlanadi. Yuklamalarning umumiy grammatik ma'nosi, ya'ni substansial qiymati "qisman bog'lash", "asosan, subyektiv munosabat ifodalash" oraliq grammatik ma'nolariga parchalanadi.

Yuklamalar ma'nosiga ko'ra bir necha turga bo'linadi. Har bir tur o'z so'zi va qo'shimcha ma'no ifodalovchi affiksiga ega. Jumladan, -ku, -da, -u (-yu), -oq (-yoq), axir, hattoki, hatto, nahot, g'irt, ham kuchaytiruv-ta'kid yuklamasi guruhini tashkil etadi. Badiiy asarda bu yuklamalar asosan, dialogik nutqda qo'llanib, so'zlovchining voqea-hodisa haqidagi ta'kid munosabatini ifodalab keladi.

1. O'rinboy. To'xtavoy, hoy To'xtavoy. Turmaysanmi, uka. Hovli qiyomat bo'lib ketdi-ku.

2. Farmon. Senga oq sut bergan onangdan xotin aziz bo'пти-da. Yo'q, bunaqasi ketmaydi.

Xotiningni hozir oyisinikiga eltib qo'yasan.

3. To'xta. Axir men sizni sevaman.

4. Sotti. Nima deydi? Qurshov? Paulyus? Tushunolmay qoldim-da. Pamyatim o'lgur, ayniyapti. ("Kelinlar qo'zg'oloni")

Yuqoridagi parchalarda qo'llangan yuklamalar orqali ta'kidlash bilan birga so'zlovchining o'z fikrini uqtirish pragmatik ma'nosi ham reallashgan. Bir jumlada ham qo'shimcha, ham so'z maqomidagi yuklamani qo'llash orqali (4-misol) ta'kidlash ma'nosi kuchaytirilgan. Qahramon shu vositalarni qo'llamay gapirsa, fikrni uqtirish va kuchaytirish ma'nolari o'z-o'zidan "so'nadi". Bu ma'no qirralari namoyon bo'lmasa, nutq intensiyasi mavhumligicha qoladi.

Yozuvchi komediyalarida qo'llangan so'roq-taajjub yuklamalari ham bir qator pragmatik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qilgan.

1. O'rinboy. Bir-birining diydoriga hali to'ygani yo'g'-a, yana ozroq qo'yib bering. Balki bir-biringlar bilan til topishib ketisharsizlar.

2. To'xta. Yo'q, shaharda shunaqa deyishadi. Ammo mahallada u kishini Marshal kampir deyishadi-ya.

3. Ishonmayapsiz-a? Yo'q, ishoning. Xotin poshshoning yurtini bir ko'rasizmi? Ko'rsatay-a?

4. Nigora. Nima, siz meni sira ham qo'rqmaydi, deb o'ylaysizmi? Agar yetti kelin ko'lni qo'lga berib, bir jang qilsak, Marshal kampirning boshiga qurshovda qolgan feldmarshal Paulyusning kunini solishimiz hech gapmas.

Yuqoridagi jumalalarda qo'llangan -mi, -a (-ya) yuklamalari matnga so'roq va taajjub ma'nolarini yuklagan.

S.Ahmad komediyalarida -chi yuklamasining quyidagi ma'nolarni ifodalashini kuzatish mumkin:

1) so'rash: Jo'ra. Haydamay tur bolani. Qani, ayt-chi, Erkinboy, qaysi o'rtog'ingni buvisini aytyapsan? Erkin. Bitkombinatda biz bilan ishlaydigan fotochi o'rtog'im bor. Oti Arkadiy. ("Kuyov")

2) qistash: Farmon. Xo'sh, menga ayt-chi, senga ona kerakmi, xotin kerakmi? To'xta (o'ylab qoladi. Komil unga ikkita barmog'ini ko'rsatadi). Ikkovingiz ham keraksiz. ("Kelinlar qo'zg'oloni")

3) ta'kid, uqtirish: Sotti. Kelin uxlatmagan-da. Lutfi. Qo'ysangiz-chi, ovsin! Lutfi. Bo'lmasam-chi. Oyimning qo'lga tushdimu yelkamni kim silasa, mushukdek mudraydigan bo'lib qoldim. Muhayyo. Mulla akangiz-chi, bedanaga ishqiboz. Shundoq sayroqi bedanalarni topib keladilar. Sho'rliklar oyimni ko'rishi bilan soqov bo'ladi qoladi. ("Kelinlar qo'zg'oloni")

4) do'q, buyruq: Farmon. Hoy to'xtasang-chi, kimsan o'zing? ("Kelinlar qo'zg'oloni") Nazmi. Qani, mensiz bir kadam bosib ko'ringlar-chi. Ishongan tog'da kiyik yotmas, deb shuni aytarkanlar-da. Agar dadam xotin olsalar, bo'g'izlayman, degan kim edi? ("Kuyov")

Dramaturg komediyalarida bir qahramon tilida bir necha xil yuklama qo'llanib, fikrni aniq va emotsiyali tarzda yetkazib berishga xizmat qilgan: Farmon. *Sottiniso, buni ham yozing. Bolam bechora shu qorin og'rig'idan sira*

qutulmadi-da. Yana pul ketqazib, grelka sotib olipti-ya. Uyga kelganda-ku, butilkaga issiq suv quyib berardik. ("Kelinlar qo'zg'oloni")

Ushbu parchada inkor (sira), ta'kid (-da, -ku) hamda taajjub (-ya) yuklamalari qo'llanib, Farmon bibining o'g'lining qilgan ishiga nisbatan taajjubi (grelka sotib olgani uchun) va ta'kid orqali tanbehi (uyga kelganda-ku, butilkaga issiq suv quyib berardik) imlitsit tarzida ifodalangan. Adib bu orqali qahramon nutqini individuallashtirishga, uning qattiqqo'lligiga tomoshabin (kitobxon)ni ishontirishga erishgan.

Yoki: G'ani (sapchib o'rnidan turib ketadi). Iya, iya, hali niyatlaring shumidi?! Onangni ketidan meni ham jo'natmoqchimisanlar? O'limimni kutib o'tirgan ekansanlar-da. Yo'-o'q, men hali-veri o'lmayman. ("Kuyov")

Bunda so'roq (-mi) va ta'kid (-da) yuklamalari orqali nafaqat so'roq va ta'kid ma'nosi, balki qahramonning kuchli g'azabi, noroziligi va alami ifodalangan. Qahramon so'roq yuklamasi -mi orqali tinglovchilardan javob olishni maqsad qilmagan. Ularga nisbatan noroziligini, xafa ekanligini ko'rsatib, drama komedik ruh bergan. Mana bu parchada ham yuklama orqali xuddi shunday munosabat reallashgan:

G'ani. Uylanolmaymanmi, a, uylanolmaymanmi? Shu zax, qorong'i uyda ko'kragimni zaxga bosib muzdek yostiqni quchoqlab g'ingshib yotaveramanmi?!. ("Kuyov")

Bu o'rinda yuklamalar o'z ma'nosidan tashqari boshqa pragmatik ma'nolarni yetkazishga xizmat qilgan. Bu esa yuklamalarning badiiy adabiyotdagi imkoniyatini ko'rsatadi.

Qudrat. Nima qilasan, uni, opa?

Bahri. Chaqir uni. Chaqir dedimmi, chaqir! ("Kuyov").

Ushbu dialogda esa so'roq yuklamasi orqali buyruq hamda ta'kid ma'nosi ifodalangan. Buyruq ma'nosi buyruq-istak mayl shaklidan tashqari yuklamalar orqali ham hosil bo'lishi mumkinligi adib mahorati orqali namoyon bo'lgan.

Nazmi. Hali to'y ham bo'ladimi?

Bahri. Karnay-surnay chalinadimi? ("Kuyov")

Bu misolda so'roq yuklamasi orqali hayratlanish ma'nosi anglashiladi. Adib komik vaziyatni yaratish uchun maxsus yuklamalarning pragmatik ma'nolarini reallashtirishga erishgan.

Albatta, men shoir emasman, bu qapishishni nima deydi, o'pich deydimi, bo'sa deydimi bilmayman. Hozir ko'rib turganim manzara o'pichga ham, bo'saga ham o'xshamasdi, uni ruxsat bersanglar, so'rish deb qo'yaqolay. ("Xandon pista")

Ushbu parchada qo'llangan so'roq yuklamasi hisoblangan -mi sof so'roq ma'nosini ifodalamay, nutqqa emotsional bo'yoq bergan. So'zlovchining asosiy maqsadi savolga javob olish emas, balki o'sha masalada o'zining bilmasligini ko'rsatish.

Umuman olganda, hajviy asardagi yumorning paydo qilinishi, zukkolik, qochiriq kabilarning ta'minlanishi muayyan til birliklari va ularning leksik, grammatik, stilistik, pragmatik xususiyatlari bilan ham bevosita bog'liq. Chunki har qanday nutqiy faoliyatdagi kommunikativ maqsad til birliklarining lisoniy-pragmatik imkoniyatlari orqali ta'minlanadi. Bu esa badiiy nutq tarkibida ishtirok etadigan barcha leksik-morfologik birliklarning lisoniy-nutqiy xususiyatlari, imkoniyat va voqelanishi yuzasidan ilmiy izlanishlar amalga oshirilishini taqozo qiladi. Ayniqsa, hajviy asarlar matnidagi leksik-morfologik vosita va omillarni tekshirish, tahlil qilish va ularning nutq jarayonidagi grammatik-pragmatik ma'no va vazifalarini aniqlash, tavsiflash va tasniflash kun tartibidagi muhim masalalardan hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Hotamov N., Sarimsoqov B. Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-o'zbekcha izohli lug'ati. –T.: O'qituvchi, 1983. – 383 b. –B. 372-373.
2. Sayfullayeva R. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 2010. – B. 147. – 336 b.
3. Пардаев А. Ўзбек тили ёрдамчи сўз туркумларининг лисоний тизимдаги ўрни ва лингвопрагматикаси. Филология фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2017. – 77 б. – Б. 16.
4. O'zbek tili grammatikasi. I tom. Morfologiya. –Toshkent, 1975. –B. 575;
5. Shoabdurahmanov Sh. va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –Toshkent: O'qituvchi, 1980. –B.432;
6. M.Asqarova. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Sintaksis. –Toshkent, 1987.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).